

Okuma Becerilerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi

PISA 2018 Verileriyle Bir Analiz

Dogan AYDIN DOĞAN VAKFI | ERG EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ

Kurumlar Hakkında

Aydın Doğan Vakfı olarak Türkiye'nin kalkınmasına katkıda bulunmak için öncelikle eğitim konusunda olmak üzere, kültür-sanat, bilim gibi birçok alanda etki odaklı işler yoluyla toplumsal fayda yaratmak amacıyla faaliyetlerimizi 25 yıldır sürdürmekteyiz.

Özellikle kız çocuklarının eğitimi için destek ve teşvikler sağlıyor; eğitimden işgücüne geçiş odaklı çalışmalarla genç kadınları güçlü bireyler olmaları yolunda teşvik ediyor, önlerinin açılması için çalışıyoruz. Bu amaçla **Güçlü Kızlar Güçlü Yarınlar** çatısı altında çeşitli projeler üretiyoruz.

Aynı zamanda kuruluş felsefesinde ekonominin yanı sıra, sosyal ve kültürel kalkınmayı amaç edinmiş bir vakıf olarak yaratıcılığı teşvik etmenin toplumun yaşam kalitesini yükselttiğine inanıyor ve her yıl kültür, sanat, bilim gibi farklı alanlarda, ulusal ve uluslararası platformlarda övgü kazanan kişi ve kurumları ödüllendirmek amacıyla kurucumuz adına Aydın Doğan Ödülü'nü veriyoruz. Düzenlediğimiz **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Aydın Doğan Genç İletişimciler Yarışması** ile medyanın gelecekteki liderlerini, **Uluslararası Karikatür Yarışması** ile sanatın ustalarını ödüllendiriyoruz.

Aydın Doğan Vakfı olarak tüm bu faaliyetlerde kapsayıcılık, katılımcılık, sürdürülebilirlik prensiplerine uygun hareket ediyor, katkı sağladığımız alanlarda öncü bir kuruluş olma anlayışı ile ortak değer ve fayda yaratmak için çalışıyoruz.

Kurumlar Hakkında

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), çocuğun ve toplumun gelişimi için eğitimde yapısal dönüşüme nitelikli veri, yapıcı diyalog ve farklı görüşlerden ortak akıl oluşturarak katkı yapan bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir girişimdir. Yapısal dönüşümün ana unsurları, eğitimde karar süreçlerinin veriye dayalı olması, paydaşların katılımıyla gerçekleşmesi, her çocuğun kaliteli eğitime erişiminin güvence altına alınmasıdır.

2003 yılında kurulan ERG, Türkiye'nin önde gelen vakıflarının bir arada desteklediği bir girişim olmasıyla Türkiye sivil toplumu için iyi bir örnek oluşturur. ERG çalışmalarını, Eğitim Gözlemevi ve Eğitim Laboratuvarı birimleriyle yürütür, Öğretmen Ağı'nın yürütücülüğünü üstlenir.

Yazarlar Hakkında

Doç. Dr. Melis Cin

Lancaster Üniversitesi, sosyal adalet ve eğitim anabilim dalında öğretim üyesi olarak çalışıyor. Çalışmaları eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine, eğitim ve uluslararası kalkınma arasındaki ilişkiye odaklanıyor. Barış eğitimi ve toplumsal cinsiyet alanında Birleşik Krallık Sanat ve Beşeri Araştırma Konseyi, İngiliz Akademisi ve Avrupa Birliği tarafından fonlanan çalışmalar yürütüyor.

Dr. Ali O. İlhan

Doktora derecesini 2013 yılında Washington State Üniversitesi'nden sosyoloji alanında aldı. 2014 yılından beri Özyeğin Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Endüstriyel Tasarım Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor, Tasarım, Teknoloji ve Toplum Yüksek Lisans ve Doktora Programları'nın eş direktörlüğünü yürütüyor. Etki analizi, tasarım sosyolojisi, yüksek öğrenim sosyolojisi, disiplinerlik-interdisiplinerlik ilişkileri, nicel yöntemler ile bilim ve teknoloji çalışmaları başlıca ilgi alanlarıdır.

Yazarlar Hakkında

Ozancan Özdemir

ODTÜ İstatistik Bölümü'nden 2017 yılında lisans ve 2020 yılında yüksek lisans derecesini aldı. Aynı bölümde doktorasına devam ediyor. Güncel veri gazetesi VeriPie'ın kurucularındandır.

Yeliz Düşkün

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2008 yılında mezun oldu. Sabancı Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans yaptı. ERG'de Kıdemli Politika Analisti olarak görev yapıyor.

Özgenur Korlu

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinden 2016 yılında mezun oldu. Halen MEF Üniversitesi İşletme Bölümü'nde yüksek lisans yapıyor. ERG'de Politika Analisti olarak çalışıyor.

Sunuş

Aydın Doğan Vakfı olarak, 1996 yılında kurulduğumuz günden beri, Türkiye'nin kalkınmasına ve topluma katkıda bulunmak amacıyla başta kız çocukların eğitimi olmak üzere eğitim, kültür-sanat, spor gibi birçok konuda etki odaklı işler yoluyla faaliyetlerimizi sürdürüyoruz. İnanıyoruz ki, kız çocuklara eşit hak ve fırsatlar sunulduğunda başaramayacakları bir şey yok. Kız ve oğlan çocukların toplumsal olarak kendilerini eşit hissedebilmesi için olumsuz önyargılardan kurtulmamız gerekiyor. Biz de Aydın Doğan Vakfı olarak bu olumsuz önyargıları, kızların lehine çevirebilmek için çalışıyoruz. Kız çocukların, oğlan çocuklar kadar yapabildikleri ve başarılı olabildikleri alanlar olduğunu biliyoruz.

Bu noktada, 'Okuma Becerilerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi' başlıklı ve PISA 2018 veri setinin kullanıldığı bu araştırmanın, ERG koordinasyonunda değerli araştırmacılar Doç. Dr. Melis Cin, Dr. Ali O. İlhan ve Ozancan Özdemir tarafından gerçekleştirilmesini istedik.

Değerli araştırmacılara gösterdikleri titiz çalışma; ERG ekibinden Yeliz Düşkün ve Özgenur Korlu'ya da sağladıkları destek ve koordinasyon için teşekkür ederiz.

Sunuş

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, kız çocukların başarılarının görünür olmasını sağlarken, bazı özelliklerinin de altını çizdi. Araştırmamızda PISA 2018 verileri analiz edilerek, kız ve oğlan çocukların okuma becerilerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi ortaya çıkarıldı. Kız ve oğlan çocukların rekabet, yılmazlık, motivasyon vb. alanlardaki durumları irdelendi. Araştırma sonucunda kız çocukların kendilerini en az oğlanlar kadar rekabetçi gördüğü ortaya çıktı. OECD ülkeleri içinde ve Türkiye'de kız çocukların bir işi en iyi biçimde yapma konusunda motivasyonlarının yüksek olduğu görüldü. Kız çocukların sahip olduğu 'yılmazlık' özelliğinin, başarılarıyla ilişkili olduğu sonucu elde edildi. Keyif almak için daha çok okudukları ve okumayı boş zamanlarını değerlendirmek için önemli bir uğraş olarak gördükleri ortaya çıkarken, eğitime önem verme gibi konulara oğlan çocuklardan daha yatkın oldukları da görüldü. Ayrıca kız çocukların daha yüksek başarı elde ettiği okuduğunu anlama becerisinin, matematik ve fen alanlarındaki başarıyı etkilediği de bilinen bir gerçek. Bu özellikleriyle, kız çocukların hayatın olağan akışında karar alma süreçlerinde daha fazla yer almalarını, daha fazla liderlik göstermelerini, çalıştıkları alanlarda daha aktif bireyler olmalarını bekleyebiliriz.

Sunuş

Araştırmanın geneline bakıldığında kız çocukların oğlan çocuklar gibi başarılı oldukları alanları, yapısal özelliklerini görüyoruz. Peki, PISA araştırması örneklemi içinde yüzde 49,6 oranında yer alan kız çocuklar, büyüdüklerinde neden oğlan çocuklar kadar toplumsal hayatın içinde her alanda eşit olarak temsil edilmiyorlar? Yılmazlık, motivasyon gibi özelliklerin liderlik kavramını beslediğini söyleyebiliriz, öyleyse sosyal hayatın içinde neden liderlik yapan daha fazla kadın yok?

Biz Aydın Doğan Vakfı olarak kız çocuklarının her alanda eşit temsilini, kararlara katılımlarını, istedikleri alanda eğitim almalarını, bilimin, sanatın, sporun içinde olmalarını, hayalini kurdukları meslekleri seçmelerini, hedeflerini gerçekleştirmelerini destekliyoruz. Karşılarına çıkan ve aşmak zorunda kaldıkları kalıp yargıların değişmesi gerektiğini düşünüyoruz. İnanıyoruz ki, kız ve oğlan çocuklar, eşit hak ve fırsatlara sahip oldukları, kendilerine sunulan kalıpları değil, hayallerini yaşayabildikleri daha güzel dünyayı birlikte inşa edecekler.

Bunun için “Güçlü Kızlar, Güçlü Yarınlar” diyoruz.

Candan Fetvacı
Aydın Doğan Vakfı Yürütme Kurulu Başkanı

Araştırma Özeti

PISA sonuçları bize kız ve oğlan çocukların okuma becerileriyle çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiye dair önemli bilgiler veriyor:

> Bulgular, kızların okumaktan zevk alma, eğitime önem verme, başladığı bir işi bitirmek konusunda motive olma, rekabetçilik, yılmazlık gibi pek çok alanda oğlanlardan daha yüksek düzeyde bir özdeğerlendirmeye sahip olduğunu gösteriyor. Bu değişkenlerin bir bölümü, kız çocukların okuma başarılarıyla olumlu bir ilişki içindeyken, bir bölümü ilişkili bulunmuyor. Bu durum, kızların okuma başarılarıyla ilgili olmasa dahi bu alanlara önem verdiklerine işaret ediyor.

Belirli okul türleri dışında, Türkiye'deki kız ve oğlan çocukların genel olarak okuma başarıları yeterince yüksek değildir. Özellikle okuma başarısıyla ilişkili bulunan alanlarda çocukların güçlenmeye devam etmesi elzemdir. Bu kapsamda, eşitsizliklerin giderilmesinde okulöncesi eğitim ve okullarda sağlanan eşitleyici uygulamaların önemi unutulmamalıdır. Okuma başarısıyla ilişkili olmayan konular da ek araştırmalarla irdelenmeyi hak ediyor.

Bu araştırma, Türkiye'de kadınların istihdam, siyaset vb. çeşitli alanlarda erkeklerle eşit düzeyde olmamalarının kızların çok kilit bir beceri olan okuma becerilerinde oğlanlardan daha başarılı olmalarına, eğitime yüksek önem atfetmelerine ve yılmazlıklarına rağmen yaşanmakta olduğunu gözler önüne seriyor. Araştırma, kızlar ve oğlanlar arasındaki farkın sayısal farkların ötesinde toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı gerektirdiğini yeniden gösteriyor.

Araştırma Hakkında

2000 yılından bu yana uygulanan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA), 15 yaşındaki öğrencilerin okuma, matematik ve fen alanlarındaki bilişsel becerilerini değerlendiren bir OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) araştırmasıdır. PISA 2018'e 37'si OECD ülkesi olan toplam 79 ülke ve ekonomi katıldı. Üç yılda bir uygulanan ve her döngüde farklı alanlara odaklanan değerlendirmenin 2018'deki odak olanı **okuma becerileri**dir. PISA kapsamında bilişsel alanların yanı sıra, öğrencilere ve okul yöneticilerine yönelik anketler de uygulanır.

PISA 2018'e katılan tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de okuma alanında kız çocuklar oğlan çocuklardan daha başarılıdır. Kız çocukların okuma becerilerinin genel olarak daha yüksek olması, bu incelemeyi toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yürütmeyi özellikle ilginç ve anlamlı kılıyor.

Bu araştırmada, PISA 2018 verileri analiz edilerek kız ve oğlan çocukların okuma becerilerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi ortaya çıkarıldı. Kız ve oğlan çocukların rekabet, yılmazlık, motivasyon vb. alanlardaki durumları irdelendi. Bulgular, ilgili kuramlara ve alanyazına atıf yapılarak toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yorumlandı.

Araştırma, Aydın Doğan Vakfı (ADV) ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ortaklığında Doç. Dr. Melis Cin, Dr. Ali O. İlhan ve Ozancan Özdemir tarafından, Yeliz Düşkün ve Özgenur Korlu'nun katkılarıyla yürütüldü.

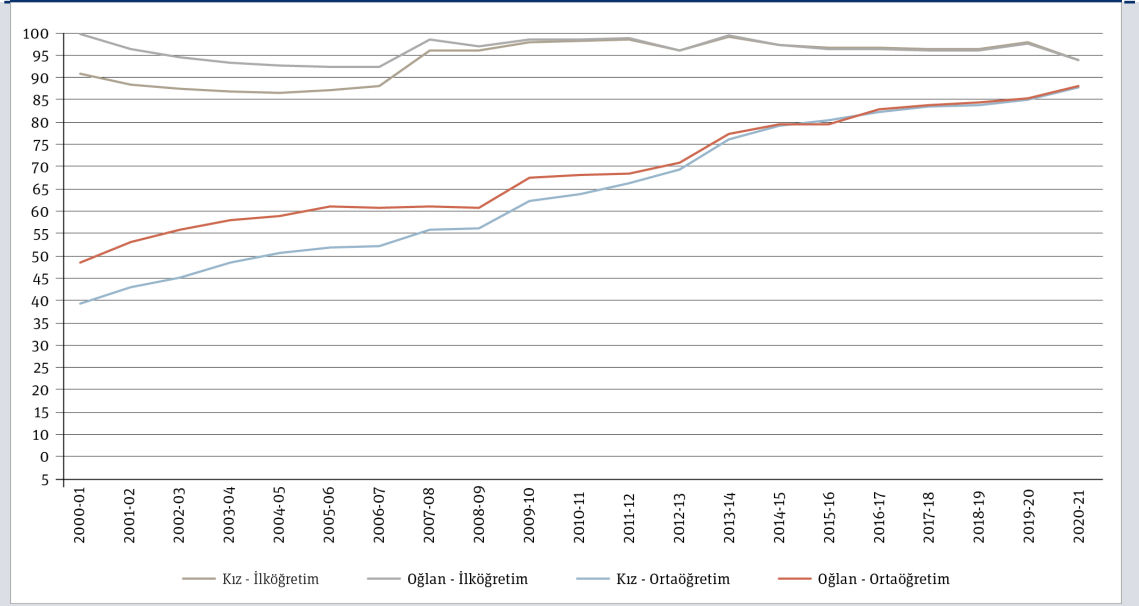
Toplumsal Cinsiyet ve Okuma Becerisine Dair Arka Plan

Türkiye'de Kız Çocukların Eğitime Erişimi

Özellikle son 25 yılda kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından **kız çocukların eğitime erişimine odaklanan pek çok çalışma yürütüldü; zorunlu eğitimin süresi iki kez uzatıldı ve kız çocukların okullulaşma oranları arttı.** Kızların ortaöğretimdeki net okullulaşma oranları 2001 yılında %39,2 iken 2021'de 48,6 yüzde puan artarak %87,8 oldu.

Bununla birlikte kızların ortaöğretime erişimi belirli illerde oğlan çocuklardan düşüktür ve benzer illerde erken ve çocuk yaşta zorla evlilikler de yaygındır. Ayrıca okulöncesi eğitime erişimde cinsiyet farkı sürüyor ve eğitime erişebilen engelli kız çocuk sayısı da oğlanlardan düşüktür. **Bu veriler kız çocukların eğitime erişiminde çözülmesi gereken önemli sorunların devam ettiğinin göstergesidir.**

GRAFİK 1: CİNSİYET AYRIMINDA YILLARA GÖRE ORTAÖĞRETİMDE NET OKULLULAŞMA ORANLARI (%)

Kaynak: MEB, 2010 ve MEB, 2021.

Kızların okullulaşmasını artırmayı hedefleyen, toplumsal cinsiyete duyarlı projeler arasında şunlar sayılabilir: Baba Beni Okula Gönder Seferberliği, Haydi Kızlar Okula Kampanyası, Kardelenler Projesi, Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranının Artırılması Projesi (KEP-I), Özellikle Kız Çocuklarının Okula Devam Oranlarının Artırılması Projesi (KEP-II), Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP).

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi gibi eğitimin niteliğini artırmayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini amaçlayan projeler ile 2005 yılında AB'ye üyelik müzakereleri çerçevesinde yenilenen ders kitaplarının iyileştirilmesi çalışması dışında okullarda, müfredatta ve eğitim politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirme yönünde çok az adım atıldı (Cin ve Karlıdağ-Dennis, 2021).

Son yıllarda, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından geriye giden uygulamalar olduğu da görülüyor:

- MEB tarafından 2018'de başlatılan **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartlarının Yaygınlaştırılması Projesi tamamlanmadan sona erdi** (ERG 2019).
- **Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğine uymayan içerikler arttı** (Aratemür-Çimen ve Bayhan 2018).

Toplumsal cinsiyete yönelik olarak süregelen eşitsizliklere karşın genel olarak kız çocuklar ulusal ve uluslararası değerlendirmelerde oğlan çocukların gerisinde kalmıyor, belirli alanlarda onlardan daha yüksek başarı gösteriyorlar. PISA 2018 sonuçlarına göre kız çocukların ortalama puanı oğlan çocuklarınkinden fende 7, okumada ise 25 puan yüksektir. Matematikte ise oğlanların ortalama puanı kızlarınkinden 5 puan daha fazladır (Düşkün ve Korlu, 2021).

Yapabilirlik Yaklaşımı

Yapabilirlik yaklaşımı, faydacı ya da kaynak temelli yaklaşımları eleştiren alternatif bir refah kuramıdır. Bu yaklaşıma göre, bireylerin "**yapabilirliklerine**" yani **kişilerin sahip oldukları işlevselliklere ve onları gerçekleştirmek için gerekli olan koşullara odaklanılarak, kişilere nelerin engel olduğu analiz edilerek** eşitsizlikler anlaşılabilir ve düzeltilebilir. Bu yaklaşım dahilinde, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine kesişimsellik ekseninde yaklaşılarak öğrenmeyle ilgili cinsiyet ayrımcılığı, müfredat ve ders kitaplarında kızlar ve oğlanlar hakkındaki klişelerin yeniden üretimi, okul içinde öğretmenlerin kız ve oğlan öğrencilerle olan farklı iletişimleri ve bu iletişimlerin nasıl feminen ya da maskülen normlar ürettiği ve bu normların öğrencilerin öğretmenlerine ve eğitim süreçlerine nasıl yansıdığı incelenir (Aikman vd., 2011; Unterhalter 2006).

Bu araştırmada **yapabilirlikler yaklaşımından** yararlanılarak, kızların ve oğlanların okuma becerilerinde hangi okul süreçlerinin, öğrenci tutum ve davranışlarının ve ne tür öğrenci-öğretmen-ebeveyn ilişkilerinin rol oynadığını anlamaya, okuma başarısı açısından risk grubu oluşturan ve düşük okuma performansı gösterenlerin yapabilirlik kümelerini genişletmek için neler yapılması gerektiğine odaklanıldı.

Okuma Becerilerinin Önemi

OECD, okuma becerilerini “bir kişinin amaçlarına ulaşmak, bilgi ve potansiyelini geliştirmek ve topluma etkin bir şekilde katılmak için metinleri anlama, kullanma, değerlendirme, yansıtma ve metinlerle etkileşim kurma” yeteneği olarak tanımlıyor (OECD, 2019a: 34). Bu çerçevede okuma becerileri;

- Çocukların bugün ve yetişkin olduklarında okuduğunu anlayan, değerlendirebilen, okuduklarından vardıkları sonuçlarla karar verebilen ve eleştirel düşünen bireyler olmaları için önemlidir.
- Matematik ve fen alanındaki başarıyı da etkiler.
- Kız çocukların ve kadınların sağlık hizmetlerine erişimleri, haklarını aramaları ve şiddetten korunmaları gibi pek çok konuda da kritik öneme sahiptir.

Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin tartışmalı olduğu ülkelerde kız çocukların güçlenmeleri ve kamusal alana aktif birer yurttaş olarak katılmaları için okuma becerileri büyük önem arz ediyor (Nussbaum, 2000).

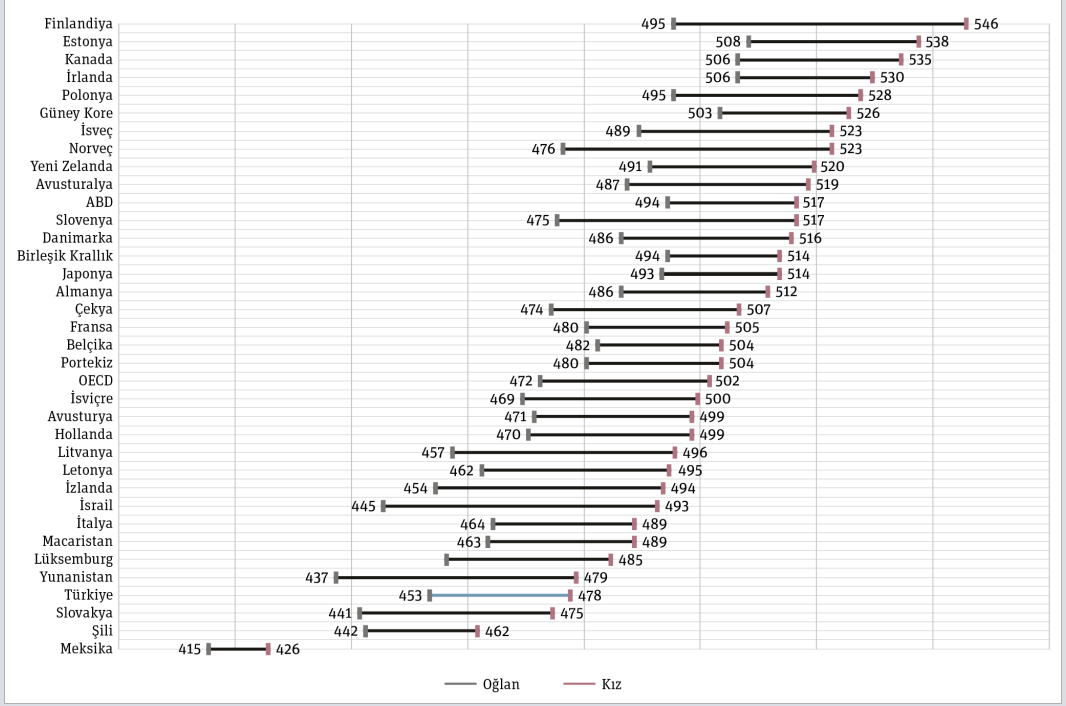
İşlevsel okuryazarlık becerilerine (kişilerin yaşam amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için gereken okuma, yazma ve matematik gibi beceri setleri) sahip kız çocuklar kamusal alana aktif olarak katılarak ve siyasal alanda var olarak seslerini duyurabilirler (Sen, 2003; Nussbaum 2006).

Okuma becerilerinin zayıf olması, öğrencilerin okulu erken bırakma ve işsizlikle karşılaşma olasılığını artırır (Lundatræ vd., 2010).

Okuduğunu anlayan, eleştirel bir şekilde yorumlayabilen ve üzerine derinlemesine düşünebilen kadınlar ve kız çocuklar ilk olarak kendi yaşamlarını insan haysiyetine uygun bir şekilde, şiddetin farklı boyutlarına maruz kalmadan ve baba, ağabey ya da eşe bağlı olmadan devam ettirebilme imkânı yakalayabilirler.

OECD Ülkelerinde Okuma Puanlarında Cinsiyet Farkları

GRAFİK 2: OECD ÜLKELERİNDE CİNSİYET AYRIMINDA ORTALAMA PISA 2018 OKUMA PUANLARI

Kaynak: OECD, 2019a.

PISA'nın daha önceki döngülerinde de kızların okuma becerilerinde oğlanlardan daha yüksek puan aldığı görülüyor (OECD, 2016).

PISA 2018'de Türkiye'de kızların okumadaki ortalama puanı (478) oğlanlarınkinden (453) 25 puan fazladır. OECD ülkeleri ortalamasında da kızlar (502 puan) ve oğlanlar (472 puan) arasındaki fark 30 puanla kızların lehinedir.

OECD ülkeleri arasında okuma alanında kız ve oğlanlar arasındaki farkın en yüksek olduğu ülke Finlandiya, en düşük olduğu ülke ise Meksika'dır.

PISA 2018'e katılan tüm ülkelerde kız çocukların ortalama okuma puanı oğlanlardan yüksektir.

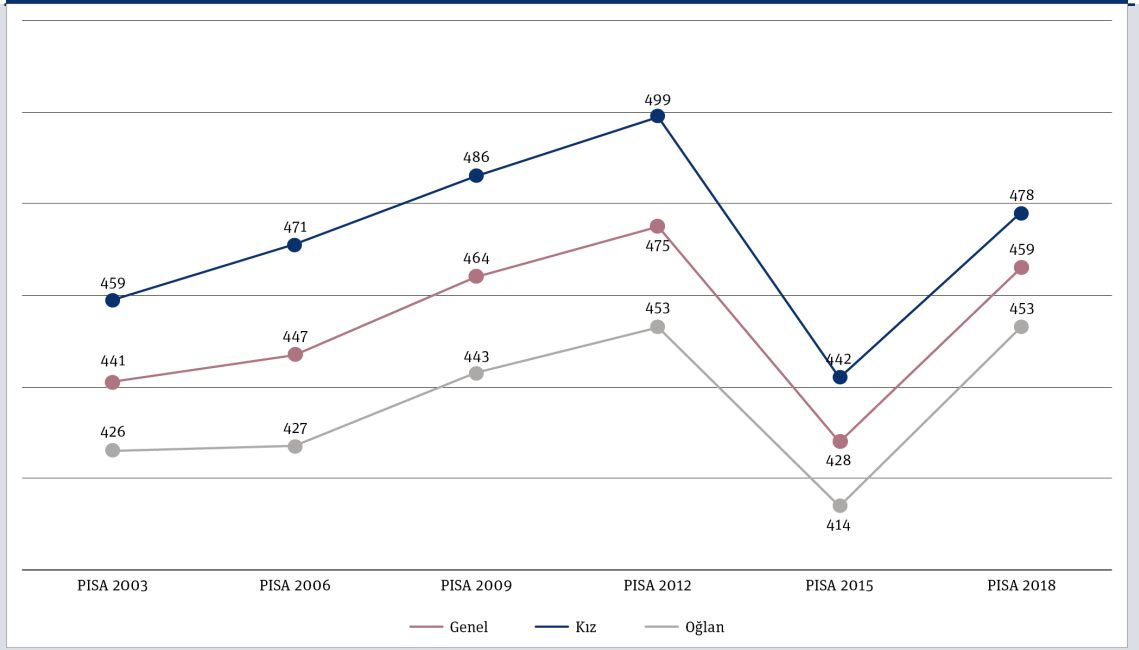
Okuma Becerilerinde Türkiye'deki Durum

Türkiye PISA'ya ilk kez 2003 yılında katıldı. Yıllar içindeki değişime bakıldığında 2012 yılına kadar düzenli bir artış, 2015 yılında ise 47 puanlık bir düşüş görülüyor. Ortalama okuma puanı, 2018'de 466 puana yükselmiş olsa da hâlâ 2012'in gerisindedir.

2018'de hem kız hem de oğlan çocukların ortalama puanı PISA'nın 6 yeterlik düzeyi içinde 2. düzeye denk geliyor. 2. düzeyin altındaki öğrenciler, metinlerdeki ana fikri ve açıkça ifade edilen bilgileri tespit etmede zorlanıyorlar (Düşkün ve Korlu, 2021). Bu da 2. düzeyin, temel düzeyde ve oldukça sınırlı bir okuduğunu anlama becerisine karşılık geldiğini gösteriyor.

Cinsiyet farkına yıllara göre bakıldığında ise kızlar ve oğlanlar arasındaki farkın 2012'den sonra azalmaya başladığı görülüyor.

GRAFİK 3: TÜRKİYE'NİN OKUMA PUANLARININ YILLAR İÇİNDEKİ DEĞİŞİMİ

Kaynak: MEB, 2019.

Türkiye'de hem oğlanların hem de kızların puanları OECD ortalamasının oldukça altındadır.

Yüksek ve Düşük Başarı Gösteren Öğrenciler

OECD ülkelerinin genelinde kızların %17,5'i, oğlanların ise %27,7'si düşük (2. düzeyin altında) başarı gösterdi. Türkiye geneline bakıldığında ise bu oranın kızlar için %20,6, oğlanlar için %31,6 olduğu görülüyor. Bu öğrenciler okuma becerilerinde asgari yeterlik düzeyine ulaşamamış kabul ediliyor.

OECD ülkeleri genelinde yüksek düzeyde başarı gösteren kız ve oğlanların oranları sırasıyla %10,4 ve %7,1'dir. Türkiye'de ise kızların yalnızca %3,9'u, oğlanların ise yalnızca %2,7'si okuma becerilerinde yüksek başarı (5 ve 6. düzeyler) gösteriyor.

TABLO 1: KIZ VE OĞLANLARIN PISA 2018 OKUMA ALANINDA YETERLİK DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	Türkiye		OECD	
	Kız	Oğlan	Kız	Oğlan
Yüksek performans gösterenler	3,9	2,7	10,4	7,1
Orta derece performans gösterenler	75,5	65,7	72,1	65,2
Düşük performans gösterenler	20,6	31,6	17,5	27,7

Kaynak: OECD, 2019a.

Türkiye'de hem kız ve hem de oğlan çocukların okuma alanındaki yeterlik düzeylerinin iyileştirilmesi gerekiyor.

Araştırma Bulguları

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışma kapsamında yürütülen ve bu alt başlıkta sunulan analizlerin ve ortaya çıkan bulguların doğru değerlendirilmesi için öncelikle veri setine ve yönteme ilişkin temel bilgilerin bilinmesinde yarar vardır.

PISA 2018 uygulaması Türkiye'de seçkisiz örneklem yöntemiyle belirlenen 12 farklı bölgeden 186 okul ve 6.890 öğrencinin katılımıyla bilgisayar tabanlı olarak gerçekleştirildi. Türkiye örnekleminin %49,6'sı kız öğrencilerden, %50,4'ü ise oğlan öğrencilerden oluşuyor. Bu araştırmada, OECD tarafından paylaşılan mikro veri seti kullanılarak öğrencilerin PISA 2018 okuma puanları ve PISA 2018 kapsamında yapılan öğrenci ve okul anketlerinden verilerle analizler yapıldı.

Araştırmada öncelikle teorik olarak önemli değişkenlerin çeşitli betimsel istatistikleri hesaplandı. Daha sonra alanyazından hareketle, çeşitli bağımsız değişken grupları ile bağımlı değişken olan okuma puanları arasındaki ilişkilere daha yakından bakabilmek için regresyon analizleri yapıldı. **Bu analizlerle okuma puanı ile sosyoekonomik etkenler, öğrencilerin okul süreçleri, okul deneyimleri ve öğrencilere ilişkin etkenler arasındaki ilişkilere bakıldı. Son olarak öğrenci düzeyindeki analizleri destekleyici nitelikte bir regresyon analizi de okul düzeyindeki etkenler ile okuma başarısı arasındaki ilişkiye başka bir açıdan bakmak için yürütüldü.** Bu analizde okul içi ve okullar arası varyasyonun daha iyi modellenebilmesi için hiyerarşik lineer modellemeden (HLM) yararlanıldı.

Analizler kapsamında, aralarında yüksek (∓>0,8) korelasyon olan değişkenlerin bir kısmı, çoklu eşdoğrusallıktan dolayı elendi ve modellerin son halinde kullanılmadı.

Zevk için Okuma

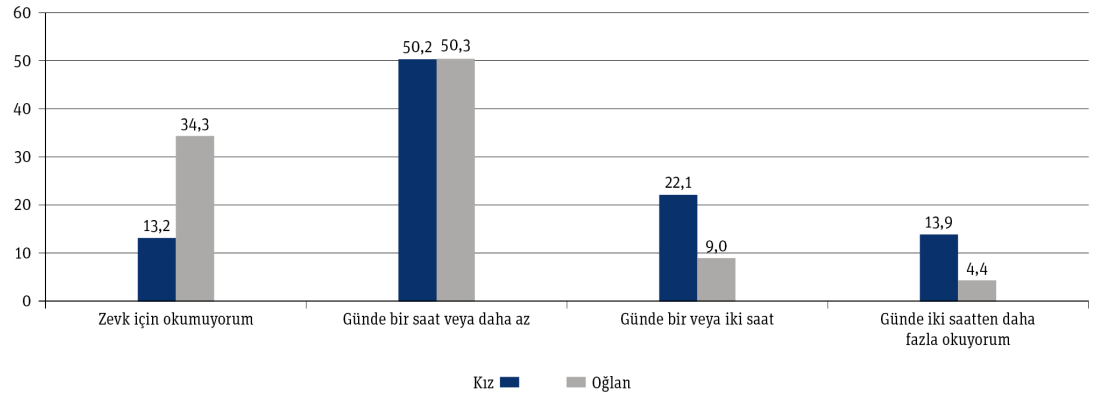
Okuma becerilerinin gelişmesindeki en önemli unsurlarından biri zevk için okuma alışkanlıklarının kazanılmış olmasıdır.

Kızların %13,2'si, oğlanların ise %34,3'ü zevk için okumadığını belirtiyor.

Zevk için iki saatten fazla okuma yapanların oranı kızlarda %13,9, oğlanlarda ise sadece %4,4'tür.

Kızların %77,5'i okumayı boş zamanlarını değerlendirmek için önemli bir uğraş olarak gördüğünü belirtiyor. Oğlanların yarısından azı (%49,6) okumayı en sevdiği etkinlikler arasında sayıyor.

GRAFİK 4: ZEVK İÇİN OKUMAYA GENELLİKLE NE KADAR ZAMAN AYIRIYORSUNUZ?

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Regresyon analizi, hem kızlarda hem de oğlanlarda zevk için okuma ile okuma başarısı arasında olumlu bir ilişki olduğunu gösteriyor.

Zevk için okuma yapan kız çocukların oranı oğlan çocuklardan oldukça yüksektir ve zevk için okumak başarıyla ilişkilidir.

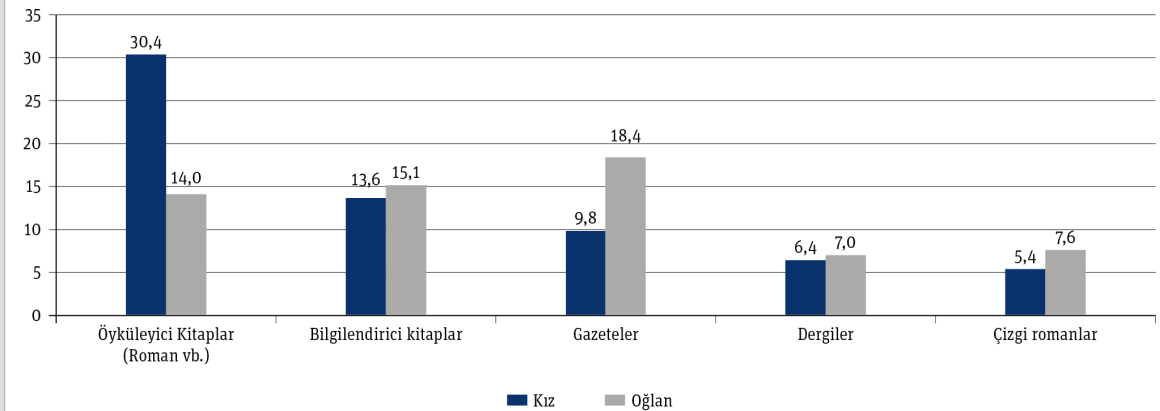
Küresel Farkındalık ve Farklı Kültürlere İlgi

Kızlar en sık öyküleyici kitaplar (%30,4), oğlanlar ise gazete (%18,4) okuduklarını belirtiyorlar. Hem kızlar hem de oğlanlar için ikinci sırada bilgilendirici kitaplar geliyor.

Regresyon sonuçlarına göre, **küresel sorunlara ilişkin farkındalık** yalnızca oğlanlar için okuma başarısıyla ilişkilidir. Bu durum oğlanların en fazla okuduğu metin türünün gazeteler olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Öğrencilerin **farklı kültürlere olan ilgisini ölçen değişken** hem kızların hem de oğlanların başarısıyla olumlu olarak ilişkilidir. Bunun nedeni, farklı ülkelerdeki insanların yaşamlarını anlama isteğinin öğrencileri daha çok okumaya teşvik etmesi olabilir.

GRAFİK 5: HAFTADA BİRÇOK KEZ BELİRTİLEN METİN TÜRLERİNİ KENDİ İSTEĞİYLE OKUYANLAR (%)

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Küresel sorunların farkında olmak ve farklı kültürlere ilgi duymak, kişinin başta okuma başarısı olmak üzere farklı yeterliklerini geliştiren bir göstergedir.

Kız ve Oğlan Çocukların Kendi Okuma Becerilerine İlişkin Algıları

Öğrencilerin kendi değerlendirmelerine göre, kızların %81,7'si iyi bir okuyucu olduğunu düşünürken bu oran oğlanlar için %62,8'dir.

Oğlanlarla karşılaştırıldığında kızların daha büyük bir bölümü **akıcı okuma** ve **okuduğunu anlama** konusunda kendisini yetkin görüyor.

Regresyon analiziyle, **öğrencinin okuma becerilerine ilişkin özyeterlik algısını ölçen değişken** ile **kızların okuma başarısı** arasında olumlu bir ilişki olduğu, bu değişkenin oğlanların başarısıyla ise ilişkili olmadığı bulundu.

Okuma becerilerine ilişkin özyeterlik algısı yüksek olan, bu becerilerine güvenen ve iyi bir okuyucu olduğunu düşünen kızların okuma puanları daha yüksektir.

TABLO 2: "AŞAĞIDAKİ İFADELERE NE ÖLÇÜDE KATILIYOR YA DA KATILMIYORSUNUZ?" SORUSUNA VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMI (%)

	Kesinlikle Katılıyorum + Katılıyorum		Katılmıyorum + Kesinlikle Katılmıyorum	
	Kız	Oğlan	Kız	Oğlan
İyi bir okuyucuyumdur.	81,7	62,8	17,7	35,1
Zor metinleri anlayabilirim.	69,5	63,8	28,8	33,2
Akıcı olarak okurum.	83,2	71,2	15,7	26,0
Genellikle okumakta zorluk yaşarım.	10,1	18,1	88,6	79,5
Bir metni tam olarak anlamadan önce onu birçok kez okumak zorunda kalırım.	41,9	43,7	57,0	54,0
Bir metin hakkındaki soruları cevaplamak benim için zordur.	13,6	23,4	85,4	74,3

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

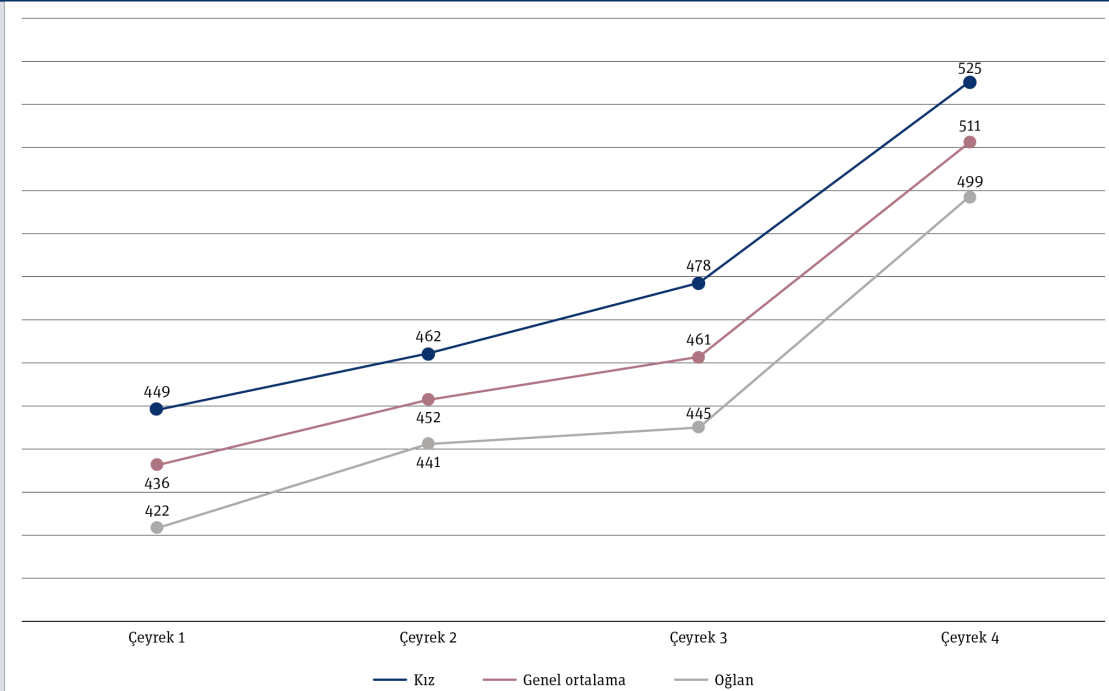
Sosyoekonomik Durum

Kızlar, düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerden gelseler bile aynı koşullardaki oğlanların ortalamasının üstünde bir puan elde ediyorlar.

Regresyon analizine göre, sosyoekonomik durumla yakından ilişkili olan **evde eğitim ve öğretime dair kaynakların (çalışma masası, bilgisayar vb.) varlığı ve evde kültürel ürünlerin (sanat eserleri, edebi eserler vb.) varlığı** hem kızların hem de oğlanların okuma başarısıyla olumlu ilişki içindedir.

Öte yandan **evde teknolojik cihazların varlığını ve ne sıklıkta kullanıldığını ölçen değişkenin** başarı puanıyla ilişkisi hem kızlar hem de oğlanlar için negatiftir.

GRAFİK 6: SOSYOEKONOMİK DÜZEYE GÖRE ORTALAMA OKUMA PUANLARI

Kaynak: MEB, 2019.

Sosyoekonomik durum ile okuma becerileri arasında önemli bir ilişki vardır. Bununla birlikte her sosyoekonomik düzeyde kızların ortalama puanı oğlanlarınkinden yüksektir.

Okul Türlerine Göre Okuma Becerisi

Araştırma kapsamında yapılan analizler, okul türleri ile okuma puanları arasında önemli bir ilişki olduğunu gösteriyor.

Ortalama okuma puanları okul türlerine göre değerlendirdiğinde en başarı okullar sırasıyla fen liseleri (585), sosyal bilimler liseleri (528) ve Anadolu liseleridir (496). Bu üç okul türünün ortalama puanları aynı zamanda OECD ortalamasının (487) da üzerindedir.

Kızların ortalama puanları, fen liseleri ve güzel sanatlar liseleri dışında, tüm okul türlerinde oğlanlardan daha yüksektir.

Türkiye gibi eğitim sisteminin sınav ve rekabet üzerine kurulu olduğu, eğitimin ve yüksek gelirli işlerin sosyal mobiliteyi artırıp kişilere daha refah dolu bir yaşam sunduğu ve böylece gelir eşitsizliğini ileriki zamanlarda biraz da olsa dengelediği ülkelerde, öğrencilerin yüksek gelirli meslek gruplarına ve yükseköğretime yönelmesinde okullar özellikle kızlar için kilit bir rol oynuyor (Cin vd. 2020).

TABLO 3: OKUL TÜRLERİNE GÖRE PISA 2018 ORTALAMA OKUMA PUANLARI

	Toplam	Kız	Oğlan
Fen lisesi	585	584	586
Sosyal bilimler lisesi	528	534	519
Anadolu lisesi	496	505	486
Anadolu imam hatip lisesi	444	460	425
Mesleki ve teknik Anadolu lisesi	422	436	411
Güzel sanatlar/spor lisesi	421	419	424
Çok programlı Anadolu lisesi	394	403	384
Ortaokul	354	353	354

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Okula İlişkin Tutum

Kız çocuklar başarı puanlarına nasıl yansıdığından bağımsız olarak okulda başarılı olmayı, üniversiteye gitmek ve ileride iyi bir iş sahibi olmak için önemli görüyorlar.

Okula ilişkin tutumu ölçen tüm sorulara bakıldığında, kızların okulu oğlanlardan daha çok önemsediği görülüyor.

Okulu, iyi bir iş bulmak ve iyi bir üniversiteye devam etmek için önemli gören kızların oranı oğlanlardan yüksektir.

Öte yandan, regresyonda **okula ve öğrenmeye karşı tutumları ölçen değişkenin** kızların başarısıyla olumsuz bir ilişki içinde olduğu görülüyor. **Bu veri yorumlanırken kızların başarılarından bağımsız olarak okula ve öğrenmeye oldukça önem verdikleri dikkate alınmalıdır.** Kızlar içinde bulundukları tarihsel, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin üstesinden gelmenin yolları olarak okulda başarılı olmayı, meslek sahibi olmayı önemli görüyor ve bunların kendi ayakları üzerinde durmalarına bağlı olduğuna akademik başarılarından bağımsız olarak inanıyorlar.

TABLO 4: "OKULUNUZU DÜŞÜNDÜĞÜNÜZDE AŞAĞIDAKİ İFADELERE NE DERECEDE KATILIYOR YA DA KATILMIYORSUNUZ?" SORUSUNA VERİLEN YANITLARIN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (%)

	Kesinlikle Katılıyorum + Katılıyorum		Katılmıyorum + Kesinlikle Katılmıyorum	
	Kız	Oğlan	Kız	Oğlan
Okulda çok çalışmak iyi bir iş bulmamda bana yardımcı olacaktır.	82,8	74,7	16,7	23,4
Okulda çok çalışmak iyi bir üniversiteye gitmeme yardımcı olacaktır.	90,4	82,2	9,1	15,5
Okulda çok çalışmak önemlidir.	84,4	75,0	14,9	22,7

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Öğretmenlerin Davranışlarına İlişkin Öğrencilerin Algıları

Öğretmenlerin öğrencilerin okuma becerilerini teşvik etmesini ölçen değişken, hem kızların hem de oğlanların okuma başarısıyla olumlu olarak ilişkilidir.

Türkçe derslerinde öğretmenleri tarafından hem pedagojik hem de bilişsel açıdan olumlu yönde uyarılan öğrencilerin okuma puanlarının daha yüksek olduğu görülüyor.

Okudukları metinleri gündelik hayatlarıyla nasıl bağdaştıracakları ve önceden edinilmiş bilgilere nasıl dayandırılacakları konusunda öğretmenlerinden destek alan öğrencilerin okuma becerilerinin daha iyi olduğu görülüyor.

Genel olarak, **öğretmenlerin sınıfta ve okulda tüm öğrencilere eşit ve saygılı davrandığı, çokkültürlülüğü desteklediği ve toplumda var olan dışlayıcı ve küçük düşürücü davranışları okula taşımadığı adil bir okul ikliminde öğrenim gören öğrencilerin okuma puanları daha yüksektir.**

Özellikle düşük gelirli ailelerden gelen hem kız hem de oğlan çocuklar için okul süreçleri ve öğretmenlerin rolü oldukça önemlidir.

Okul İklimi

Okul yöneticisi ve kıdemli öğretmenlerin anketlerinden toplanan verilerle oluşturulan **öğrenmeyi olumsuz etkileyen öğrenci davranışlarını (öğrenci devamsızlığı, öğretmene saygılı olmaması, madde bağımlılığı, vb.) ölçen değişken**, okuma başarısıyla negatif olarak ilişkilidir.

Bu bulgu, belirli olumsuz davranışların daha az olduğu okullarda öğrencilerin okuma puanlarının daha yüksek olduğu anlamına geliyor ve olumsuz davranışları önlemede, azaltmada okullara büyük sorumluluk düştüğüne işaret ediyor. Bu analiz değerlendirilirken, mevcut verilerin öğrencilerin bu tür davranışlarının ana nedenlerini anlamada yeterli olmadığı ve bu nedenlerin tespiti için okula özel çalışmalar yürütülmesi gerektiği dikkate alınmalıdır.

Türkiye'de kızların okula aidiyetleri oğlanlardan yüksektir (OECD, 2019c). Buna karşın regresyonda, **okula aidiyet durumunu ölçen değişken** yalnızca oğlanların başarısıyla olumlu ilişki içinde olduğu görülüyor. Değişkenin kızların başarısıyla anlamlı bir ilişkisi bulunmuyor.

Okuldaki ayrımcı atmosferi ölçen değişken hem kız ve hem de oğlanların okuma başarısıyla olumsuz ilişki içindedir.

Okulöncesi Eğitime Katılım Durumu

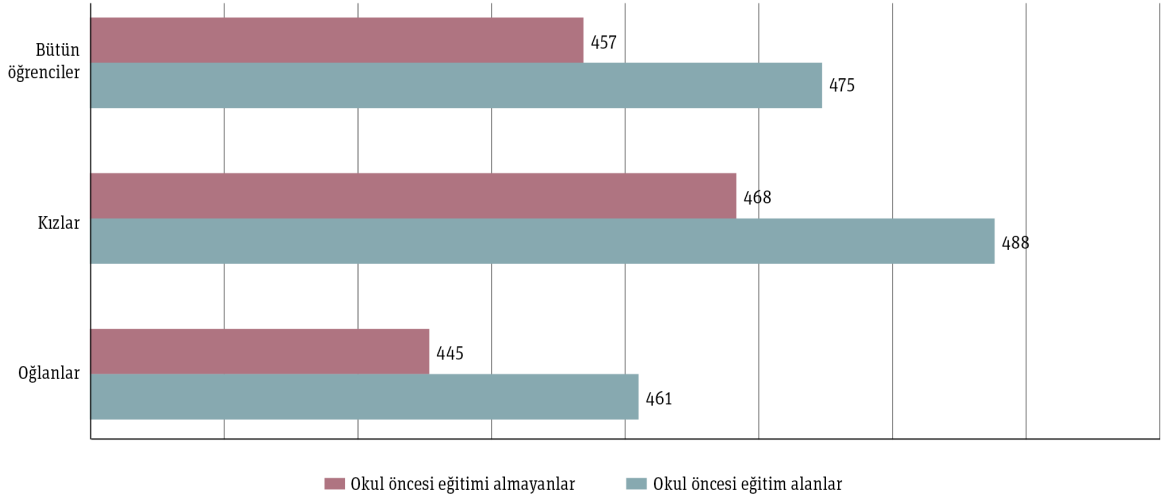
Çocuğun iyi olma hâli ve gelişimi için hayati önemde olan okulöncesi eğitim okuma başarısıyla da ilişkilidir.

Türkiye'den PISA'ya katılan öğrencilerin %58,5'i okul öncesi eğitim aldıkları belirtirken bu oran kızlarda %60,9, oğlanlarda %56,2'dir.

Okulöncesi eğitim alan ve almayan öğrencilerin ortalama okuma puanları arasındaki fark 18'dir. Cinsiyet ayrımında bakıldığında bu fark kızlar için 20, oğlanlar için 16'dır.

Okulöncesi eğitim, ailenin sosyoekonomik durumundan kaynaklanan eşitsizlikleri en aza indirmek için büyük önem taşıyor (Cin vd. 2020).

GRAFİK 7: PISA 2018'E KATILAN ÖĞRENCİLERİN OKULÖNCESİ EĞİTİME KATILIM DURUMLARINA GÖRE BAŞARI PUANLARI

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Bu bulgu, en az bir yıl zorunlu ve ücretsiz okulöncesi eğitim hedefinin gerçekleşmesine duyulan ihtiyacı bir kez daha gösteriyor. Halihazırda Türkiye ortalamasında kızların okulöncesi eğitimdeki net okullulaşma oranları oğlanların gerisindedir.

Rekabetçilik

Araştırma, Türkiye'deki kızların kendilerini en az oğlanlar kadar rekabetçi gördüklerini ortaya çıkarıyor.

Rekabetçi olma durumunu ölçen değişken oğlanların başarısıyla anlamlı bir ilişki içindeyken kızların başarısıyla anlamlı bir ilişki içinde değildir.

Oğlanlar kızlara kıyasla ev dışı ortamlarda daha çok sosyalleştikleri ve ataerkil toplumlarda liderlik göstermesi ve geçimi sağlaması beklenen kişiler olarak görüldükleri için rekabetçi, girişimci ve atak olarak eğitilirlerken kız çocuklar bu tür sosyalleşme ya da sosyal öğrenme durumlarını oğlanlar kadar deneyimleyemiyorlar.

TABLO 5: "AŞAĞIDAKİ İFADELERE NE ÖLÇÜDE KATILIYOR YA DA KATILMIYORSUNUZ?" SORUSUNA VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMI (%)

	Kesinlikle Katılıyorum + Katılıyorum		Katılmıyorum + Kesinlikle Katılmıyorum	
	Kız	Oğlan	Kız	Oğlan
Başkalarıyla rekabet içinde olduğum durumlarda çalışmayı severim.	70,7	70,0	28,8	28,3
Bir işte başkalarından daha iyi performans göstermek benim için önemlidir.	79,5	74,3	19,8	23,8
Başka insanlarla rekabet içinde olduğum zaman daha çok çalışırım.	71,5	72,9	27,7	24,8

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Yılmazlık

Oğlanlardan farklı olarak kızların başarısıyla olumlu ilişki içinde olan önemli değişkenlerden biri yılmazlıktır.

Yılmazlık değişkeni, Tablo 6'da gösterilen beş soruya verilen cevaplar değerlendirilerek öğrencilerin zor bir durumla karşılaştıklarında gösterdikleri dayanıklılığı ve başarmak için gösterdikleri kararlılığı ölçülüyor.

Kızların bu alandaki tüm sorulara oğlanlara kıyasla daha yüksek oranlarda olumlu yanıt vermeleri, zor durumlarda daha başarı odaklı tutumlara sahip olduklarını gösteriyor.

Regresyon analizine göre yılmazlık, kızlar için okuma başarısıyla olumlu bir ilişki içindedir. **Kızların bu özelliklerinin öneminin farkında olmak ve bunu daha güçlendirecek uygulama ve yaklaşımlar geliştirmek önemlidir. Bu yaklaşımlar, okul ve sınıf ortamında oğlanların yılmazlıklarına da katkı sağlayabilir.**

TABLO 6: "AŞAĞIDAKİ İFADELERE NE ÖLÇÜDE KATILIYOR YA DA KATILMIYORSUNUZ?" SORUSUNA VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMI (%)

	Kesinlikle Katılıyorum + Katılıyorum		Katılmıyorum + Kesinlikle Katılmıyorum	
	Kız	Oğlan	Kız	Oğlan
Genellikle bir şekilde işlerin üstesinden gelirim.	89,1	82,8	10,2	15,2
Başardığım şeylerden gurur duyarım.	94,2	85,0	4,9	12,4
Birçok şeyle tek seferde başa çıkabileceğimi hissederim.	78,4	76,5	20,3	20,6
Kendime olan inancım zor zamanların üstesinden gelmemi sağlar.	84,5	80,6	14,1	16,7
Zor bir durumda kaldığım zaman genellikle kendi çözüm yolumu bulabilirim.	85,6	82,6	13,3	15,0

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Motivasyon

OECD ülkeleri genelinde, kızlar verilen bir işi bitirmek için oğlanlara kıyasla daha yüksek motivasyona sahip olduklarını belirtiyorlar (OECD, 2019b).

Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. **Bir işi elinden gelen en iyi biçimde yapma, bitirmek için çabalama ve kendi başarısını iyileştirme arzusu duyan** kızların oranı oğlanlardan daha yüksektir.

Öte yandan, bu sorulardan oluşturulan endeks değişkeniyle yapılan regresyona göre bu bağlamdaki motivasyon kızların başarısıyla negatif ilişkilidir. Oğlanların başarısıyla da anlamlı bir ilişki içerisinde değildir. Bu durumu, eğitime verilen önemde olduğu gibi, başarıyla ilişkisi olmasa da kızların elinden gelen çabayı gösterdiği şeklinde yorumlayabiliriz.

TABLO 7: "AŞAĞIDAKİ İFADELERE NE ÖLÇÜDE KATILIYOR YA DA KATILMIYORSUNUZ?" SORUSUNA VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMI (%)

	Kesinlikle Katılıyorum + Katılıyorum		Katılmıyorum + Kesinlikle Katılmıyorum	
	Kız	Oğlan	Kız	Oğlan
Çalışabildiğim kadar çok çalışmaktan memnuniyet duyarım.	79,7	65,6	19,5	32,3
Bir işe başladığım zaman onu bitirene kadar devam ederim.	79,7	74,2	19,4	23,3
Bir şeyler yaparken aldığım hazzın bir kısmı, kendimi geliştirmekten kaynaklıdır.	86,8	76,7	12,0	20,6

Kaynak: OECD tarafından sağlanan mikro veri seti kullanılarak hesaplandı.

Kaynakça

Aikman, S., Halai, A. ve Rubagiza, J. (2011). Conceptualising gender equality in research on education quality. *Comparative Education, 47*(1), 45–60. Ağustos 2021. https://doi.org/10.1080/03050068.2011.541675

Aratemür-Çimen, C. A. ve Bayhan, S. (2018). Değişen ders kitaplarında sekülerizm ve toplumsal cinsiyet eşitliği araştırması. *Karşılaştırmalı Eğitim Derneği.* Ağustos 2021. https://www.freiheit.org/sites/default/files/import/2020-04/22713-2019fnsreportupdatedsaved2020compressed.pdf

Cin, F. M., Karlıdağ-Dennis, E. ve Temiz, Z. (2020). Capabilities-based gender equality analysis of educational policy-making and reform in Turkey. *Gender and Education*, 32(2), 244-261. Ağustos 2021. https://doi.org/10.1080/09540253.2018.1484429

Cin, F. M., ve Karlıdağ-Dennis, E. (2021). Gender equality in basic education: Feminist constructions of the EU. R. Süleymanoğlu-Kürüm ve F. M. Cin (Der.) *Feminist Framing of Europeanisation: Gender Equality Policies in Turkey and the EU* içinde (s. 229-249). Palgrave Macmillan, Cham.

DeJaeghere, J. (2015). Reframing gender and education for the post-2015 agenda: A critical capability approach. S. McGrath ve Q. Gu (Ed.) *Routledge handbook of international education and development* içinde (s. 83-97). Routledge.

Düşkün, Y. ve Korlu, Ö. (2021). Eğitim izleme raporu 2020: Eğitimin çıktıları. Eğitim Reformu Girişimi. https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2020-egitimin-ciktilari/

ERG (2019). Eğitim İzleme Raporu 2019: Eğitim İçeriği. Eğitim Reformu Girişimi. https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/EIR_Egitimin_Icerigi.pdf

Lundetræ, K., Gabrielsen, E. ve Mykletun, R. (2010). Do basic skills predict youth unemployment (16-to 24-year-olds) also when controlled for accomplished upper-secondary school? A cross-country comparison. *Journal of Education and Work*, *23*(3), 233-254. Ağustos 2021. https://doi.org/10.1080/13639081003745439

Kaynakça

MEB (2010). Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2009-2010. Ekim 2021, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_12/06020939_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2009_2010.pdf

MEB (2019). PISA 2018 Türkiye Ön Raporu. Ekim 2021, https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/03105347_PISA_2018_Turkiye_On_Raporu.pdf

MEB (2021). Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2020-2021. Ekim 2021, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_orgun_ egitim_2020_2021.pdf

Nussbaum, M. C. (2000). *Women and human development: The capabilities approach (No. 3).* Cambridge University Press.

Nussbaum, M. (2006). *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership.* Harvard University Press.

OECD (2016). *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education.* OECD Publishing.

OECD (2019a). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do.* OECD Publishing.

OECD (2019b). *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed.* OECD Publishing.

OECD (2019c). *PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students' Lives.* OECD Publishing.

Sen, A. K. (2003). Reflections on literacy. N. Aksornkool (Der.), *Literacy as freedom: A UNESCO roundtable* içinde. (s. 21-30). UNESCO.

Unterhalter, E. (2006). *Gender, schooling and global social justice.* Routledge.

Unterhalter, E. (2019). The many meanings of quality education: Politics of targets and indicators in SDG 4. *Global Policy*, *10*(51), 39-51. Ağustos 2021. https://doi.org/10.1111/1758-5899.12591

Teşekkürler...

